

5. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ



Науковий вісник НЛТУ України
Scientific Bulletin of UNFU

<http://nv.nltu.edu.ua>

<https://doi.org/10.15421/40290128>

Article received 05.02.2019 p.

Article accepted 28.02.2019 p.

УДК 008(091)



ISSN 1994-7836 (print)
ISSN 2519-2477 (online)

@ ✉ Correspondence author

S. L. Shlemkevych

sv.shlemkevych@gmail.com

С. Л. Шлемкевич

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ-КУЛЬТУРОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ "ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ" У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Останні десятиліття позначилися значними досягненнями в дослідженні особливостей української культури. Українські культурологи опираються на традиції, закладені творчістю видатних вчених, концепції культури яких характеризуються вірою у майбутнє українського народу. Вітчизняні філософи, етнографи, історики минулих століть традиційно зверталися до проблем, пов'язаних із розумінням духовно-творчої сутності людини у взаємопов'язаності з Богом, Космосом, культурою як світом людини. Початок ХХ ст. став переломним етапом для формування історичної культурології в українській науці. Багато відомих науковців, серед яких були зокрема Михайло Грушевський, Володимир Охрімович, Федір Вовк, Степан Рудницький, Іван Огієнко, Микола Хвильовий, створили в Україні фундамент науки про культуру. Наприкінці ХХ ст. інтерес вчених до культурологічної проблематики набув значного прискорення. Певним чином це було зумовлено введенням у зміст підготовки фахівців із вищою технічною освітою в Україні таких нових дисциплін, як: "Українська та зарубіжна культура", "Культурологія". На жаль, протягом останніх років у закладах вищої освіти України значно скоротилася кількість годин, відведених на вивчення цих дисциплін, у деяких закладах вони повністю зникли з навчальних планів. В умовах реформування вищої школи України необхідно зберегти інтерес юнацтва до вивчення історії української культури. Певним чином цьому буде сприяти повернення до навчальних планів підготовки фахівців у закладах вищої освіти дисциплін "Історія української культури", "Культурологія". Необхідно докласти певних зусиль, щоб зберегти набутий досвід викладання гуманітарних дисциплін, зокрема культурологічного спрямування, осучаснити їх зміст та модернізувати методи навчання, утвердити таку систему засобів, форм і методів організації навчального процесу, яка б гарантувала необхідний рівень якості підготовки конкурентоспроможного спеціаліста.

Ключові слова: культура; історія; творчість; освіта; духовне надбання; наукові концепції; реформа.

Вступ. Масштабне реформування системи освіти, яке активно продовжується в Україні, передбачає зокрема застосування нових концептуальних парадигм щодо переліку навчальних дисциплін та форм навчання. Спеціалісти звертаються до здобутків зарубіжних країн. За останні десятиріччя у світовій практиці, зокрема в галузі підготовки фахівців технічної галузі, утвердилися підходи, теоретичним підґрунтям яких можна вважати завдання синхронізувати процеси зростання інформаційного багажу знань та необхідності їх творчого переосмислення. Відповідно і реформа вищої освіти України покликана утвердити таку систему засобів, форм і методів організації навчального процесу, яка б гарантувала необхідний рівень якості підготовки конкурентоспроможного спеціаліста. Інноваційні технології навчання передбачають широке застосування методик інформаційного, проєктивного, дистанційного навчання, впровадити які можна лише переорієнтувавши весь навчально-виховний процес на проблемно-творчі мето-

ди навчання.

Вища технічна освіта покликана забезпечити майбутнього фахівця таким обсягом знань та навичок, який дав би змогу йому вільно орієнтуватися у новоствореному економічному просторі. Зростає потреба у формуванні творчого стилю мислення студентів, їх здатності до сутнісного відображення дійсності та вирішення проблем її творчого перетворення. Процес виховання і освіти, центром якого є творча особистість як найвища цінність, набуває низку особливостей. Основним його змістом стає не просто розвиток спеціальних здібностей, які дають змогу успішно здійснювати той чи інший вид діяльності, але й стимулювання універсально-творчої спрямованості особистості. Немає сумнівів, що здійснити такі задуми неможливо без активного залучення потенціалу гуманітарних дисциплін, зокрема такої, як "Історія української культури".

Викладення основного матеріалу. Відомо, що сучасний етап української історії відкрив нові горизонти

Інформація про авторів:

Шлемкевич Світлана Любомирівна, канд. філос. наук, доцент, кафедра соціології та культурології.

Email: sv.shlemkevych@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Шлемкевич С. Л. Спадщина Українських учених-культурологів у контексті викладання навчальної дисципліни "Історія української культури" у закладах вищої освіти. Науковий вісник НЛТУ України. 2019, т. 29, № 1. С. 136–138.

Citation APA: Shlemkevych, S. L. (2019). Achievements of Ukrainian Culturologists in the Context of Teaching "History of the Ukrainian Culture" in Universities. *Scientific Bulletin of UNFU*, 29(1), 136–138. <https://doi.org/10.15421/40290128>

для відродження культури, а саме: для повернення та переосмислення народних звичаїв і традицій, розширення сфери вживання української мови, створення національної системи освіти, формулювання національної ідеї та на цій основі – виявлення можливостей національної ментальності та духовності як смислового ядра культури. Глибоке творче оволодіння надбаннями національної культури, аналіз особливостей української культурологічної спадщини стають важливою потребою людини та предметом зацікавлення державних структур. Адже український народ, розвиваючись в руслі світового культурного процесу і водночас віками будучи позбавленим державності, оберігав свою унікальність лише у сфері культурного життя. Важливо, що власне такий процес розвитку української культури – через осмислення власної самотності – відстоювали видатні українські вчені, концепції культури яких характеризуються глибокою гуманістичною спрямованістю, вірою у майбутнє українського народу.

У своїх дослідженнях українські вчені наголошували передусім на особливостях історичного розвитку культури, намагалися обґрунтувати наявність особливих рис народного характеру, які забезпечували живучість етнопсихологічного фундаменту культури. Вітчизняні вчені традиційно зверталися до проблем, пов'язаних із розумінням духовно-творчої сутності людини у взаємопов'язаності з Богом, Космосом, культурою як світом людини.

У найдавніших пам'ятках української писемності – літописах, житіях святих тощо – знаходимо докладний опис історичних подій, які використані лише як фундамент для розмірковування про моральність та людяність вчинків того чи іншого історичного діяча. Належний внесок у розробку феномена культури зробили культурно-просвітницькі діячі XVII-XVIII ст. Вчення про "внутрішню людину", про "вибух" божественного в людській природі, про "сродну" працю, які сформулював Г. Сковорода – філософ-поет, родоначальник української філософії, заклали основи розуміння культури як окремої, специфічної сфери буття, у якій все божественне перебуває у символічній формі. У XIX ст. з'явилися перші ґрунтовні розвідки в царині української етнографії, українського фольклору, старовини. Особливо варто відзначити працю "Світогляд українського народу у прикладі до сучасності" Івана Нечуя-Левицького, яка вийшла друком у Львові 1876 р.

Початок XX ст. став переломним етапом для формування історичної культурології в українській науці. Багато відомих науковців, серед яких були зокрема Михайло Грушевський, Володимир Охримович, Федір Вовк, Степан Рудницький, Микола Хвильовий, створили в Україні фундамент науки про культуру. Вивчення української культури було одним із найголовніших наукових завдань для відомого вченого, церковного та культурного діяча XX ст. Івана Огієнка.

Життєвий та науковий шлях цього вченого напрощуд цікавий. Закінчивши Київський університет у 1909 р., він починає свою педагогічну діяльність, виявляючи найбільший інтерес до вивчення української культури. Створення Центральної ради весна 1917 р. подарувало Іванові Огієнкові можливість проявитися як неординарному науковцю, історичному культурі та активному політичному та релігійному діячеві. Долучаючись до роботи новоствореного Міністерства освіти, він у

1918 р. стає професором кафедри історії української культури Київського Українського Державного університету, одним з ініціаторів створення українського народного університету, першим ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету. Саме тоді Іван Огієнко починає читати курс лекцій "Українська культура", за яким згодом видає об'ємне та багатогранне за своїми оцінками та науковими концептами дослідження. Ця коротка історія культурного життя українського народу, точні за характеристиками та прозоре передбачення погляди видатного українця і сьогодні залишаються важливим джерелом вивчення особливостей розвитку та функціонування української культури.

Значне місце в українській культурології XX ст. посіли видатні вчені, котрі змушені працювати за межами рідної землі. Свою увагу вони приділяли проблемам, які мали суто історичний контекст їхнього вирішення. Філософсько-світоглядне трактування народного характеру культури, зокрема української, вони здійснювали, характеризуючи джерела розвитку національної культури, її вписаність у загальноісторичний процес.

Найцікавіші дослідницькі розвідки особливостей української культури здійснили видатні вчені XX ст.: Дмитро Чижевський, Дмитро Антонович, Євген Маланюк. Ще одна цікава сторінка розвитку української культурологічної думки пов'язана з творчістю Миколи Шлемкевича – філософа з неординарним мисленням, якого вирізняла чітка світоглядна позиція, відданість ідеї незалежної України. Поетичне прозріння, інтуїція М. І. Шлемкевича спонукала його шукати шляхи, на які, зрештою, вийде "загублена українська людина", відроджена до самостійного життя. Саме ця проблема була ключовою у його програмному дослідженні "Загублена українська людина", що вийшов друком у Нью-Йорку в 1954 р. Принагідно зазначимо, що в іншій своїй роботі "Українська синтеза чи українська громадянська війна" вчений називає тих "вчителів духу", які вкажуть українцям шлях до відродження Духу. За думкою Миколи Шлемкевича, ідеї, що стоять в осередку українського світогляду, формували та й формують насамперед "поети, вчені, публіцисти, що горіли пафосом правди-справедливості, пафосом, що його не вгасить джерело в українським народі. Сковорода, Шевченко, Костомаров, Драгоманов, Франко, Михайло Грушевський, Липинський, Донцов – це справжні оформлювачі українського духу в добрі, чи злі" (Shlemkevych, 1949, р. 9).

Новий етап проведення фундаментальних досліджень у галузі культурології в Україні розпочинається у 60-х роках XX ст. Осередком нового філософського життя стає Інститут філософії АН УРСР на чолі з його директором Павлом Копніним. Саме в ті часи починав свою діяльність видатний український філософ, культуролог, академік НАНУ Мирослав Попович. Його фундаментальний твір – монографія "Нарис історії культури України", що вийшов друком у 2001 р. в рамках проекту "Вища освіта України" за сприяння Міжнародного Фонду "Відродження" – вплинув на розвиток української культурологічної думки. У цій роботі, сповненій ширим емоційним піднесенням, М. В. Попович здійснив глибокий культурологічний аналіз історії культури України, розглядаючи "фундаментальні культурні цінності різних епох як цілісні системи" (Popovych, 1998, р. 3).

Сучасна українська культурологія немислима без наукової творчості Кримського Сергія Борисовича – доктора філософських наук, професора, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка. Його наукові праці, цікаві змістовні статті в газетах і журналах України виступи на радіо і телебаченні щодо історії України, культури, проблем у сфері освіти були важливим елементом культурного життя держави, оскільки вони були звернені до широкого кола громадян.

Необхідно констатувати, що наприкінці ХХ ст. інтерес вчених до культурологічної проблематики набув значного прискорення. Певним чином це було зумовлено введенням у програми вищих навчальних закладів України таких нових дисциплін, як: "Українська та зарубіжна культура", "Культурологія", створенням кафедр культурології у всіх навчальних закладах. Виходили друком безліч цікавих монографій, підручників, теоретичних розвідок видатних педагогів-практиків, філософів, культурологів – Володимира Полікарпова, Миколи Заковича, Оксани Забужко, Олени Шевнюк, львів'ян Анатолія Яртіся, Володимира Мельника, Марії Кашуби, Миколи Кравця, Наталі Дуди. Їхня творча діяльність, як і багатьох інших працівників гуманітарної сфери вищої школи України, була важливим елементом розбудови системи культурологічного знання в Україні. Розробляючи нові методологічно-концептуальні підходи, розкриваючи характер і структуру української культури, її життєздатність та місце у світі, її роль в утвердженні національного буття та державності українського народу, сучасні культурологи опиралися на величні традиції, які створили видатні вчені України минулих епох.

За час, що минув відтоді, неодноразово змінювалася відведена на вивчення культурологічних дисциплін кількість годин, концепція викладання. Сьогодні навчальна дисципліна має обґрунтовану та виважену назву "Історія української культури", відповідне змістовне на-

повнення. Багаторічні спостереження та аналіз успішності дають підстави стверджувати, що студенти із зацікавленням і творчою енергією долучаються до вивчення традицій та духовного багатства світу української Культури як середовища свободи думки.

Висновки. Встановлено, що останнім часом щоразу активніше обговорюють ідею позбавлення самостійності дисципліни "ІУК", її фрагментарного включення до основного курсу "Історії України". У деяких закладах вищої освіти технічного спрямування, де є певні проблеми із включенням гуманітарних дисциплін у навчальні плани, ці навчальні дисципліни культурологічного спрямування зникли повністю. Визнаємо, що сучасні технології навчання передбачають активізацію самостійної роботи студентів, однак чи маємо право позбавити студентів можливості, під керівництвом досвідчених педагогів, усвідомити значення традицій та звичаїв, надбань мистецтва, науки та техніки, на цій основі визначити власні ціннісні орієнтири, навчитися прогнозувати спрямованість майбутніх культурних процесів, сформувати таку систему культурних орієнтацій та установок особистості, яка б утверджувала пріоритет загальнолюдських цінностей та гуманітарний розвій культури? Безперечно, повноцінне освоєння навчальної дисципліни "Історія української культури" у вищій школі сприяє втіленню у життя головної мети, що постає сьогодні перед вищою школою України – формування всебічно розвинутої особистості: фахівця, громадянина, патріота, творця.

Перелік використаних джерел

- Popovych, M. (1998). *Narys istorii kultury Ukrainy*. Kyiv: "ArtEk", 728 p. [In Ukrainian].
- Shlemkevych, M. (1949). *Ukrainska synteza chy ukrainska hromadianska viina*. (Ser. Zhyttia i mysli). Blomberh-Lippe, 63 p. [In Ukrainian].

S. L. Shlemkevych

Ukrainian National Forestry University, Lviv, Ukraine

ACHIEVEMENTS OF UKRAINIAN CULTUROLOGISTS IN THE CONTEXT OF TEACHING "HISTORY OF THE UKRAINIAN CULTURE" IN UNIVERSITIES

The reform of education in Ukraine is aimed at forming specialists of new type – with the formed worldview, sound knowledge and clear realization of its civic duty. The last decades have been designated by considerable achievements in the research of features of the Ukrainian culture. It is necessary to save interest of youth in the study of history of the Ukrainian culture. To accomplish it we need to get back the following disciplines: "History of the Ukrainian culture", "Culturology". These disciplines help students to understand the significance of traditions and customs, works of art, achievements in science and technology, learn to predict the direction of future cultural processes and to form a system of cultural orientations and personal identities, which would establish the priority of universal values and humanitarian development of culture. Ukrainian culturologists are based on the traditions, created by the work of prominent scientists of the past. Ivan Nechuy-Levytsky, Ivan Franko, Mikhail Maksymovych and others studied, first of all, the historical development of culture and the features of the national character, that ensure the vitality of the ethnopsychological foundation of culture. The works of Alexander Hrushevsky, Mykola Khvylovy, Ivan Ogienko, Dmytro Dontsov are the basis for modern studies of the history of culture. They turned, first of all, to the problems associated with understanding the spiritual and creative essence of man. Significant place in the Ukrainian cultural studies of the twentieth century prominent scholars, who were forced to work outside their native land. It should be mentioned, in particular, the scientific works of Dmitry Antonovich, Yevhen Malanyuk, Mykola Shlemkevych. They paid special attention to the problems, which had a purely historical context of their solution, investigated the sources of development of the national culture. At the end of the twentieth century the interest of scientists in culturological problems has gained significant acceleration. Ukrainian culturology has been replenished with the significant scientific works by Myroslav Popovich, Sergei Krymsky, Mykola Zakovych, Ivan Dziuba, Mykola Kravets and many others. Programs of higher educational institutions of Ukraine were supplemented with new disciplines "Ukrainian and foreign culture", "Cultural Studies". Unfortunately, during recent years, time for studying these disciplines in Ukrainian higher educational institutions has significantly decreased; in some institutions they have completely disappeared from the curriculum. It is necessary to make some effort to preserve the accumulated experience of teaching humanitarian disciplines, to refine their content and to modernize teaching methods.

Keywords: culture; history; creativity; education; spiritual heritage; scientific concepts; reform.